

ks. dr hab. Paweł Podeszwa, prof. UAM
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Teologiczny
Zakład Teologii Historycznej

Recenzja rozprawy doktorskiej

ks. mgr lic. Tomasz Białoń, *Wierzyć w Chrystusa i cierpieć dla Niego według Listu do Filipian, Kraków 2022, ss. 324.*

Praca doktorska napisana na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie pod kierunkiem ks. bpa prof. dra hab. Romana Pindla.

Pismem z dnia 25 lutego 2022 roku zostałem poproszony przez Radę Dyscypliny Nauki Teologiczne UPJPII w Krakowie o przygotowanie recenzji rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Tomasza Białonia.

Recenzja składa się z pięciu części: 1) omówienie zagadnienia badawczego oraz struktury pracy; 2) ocena merytoryczna rozprawy; 3) ocena formalna pracy; 4) proponowane zagadnienia do dyskusji; 5) konkluzja zawierająca wniosek do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne UPJPII w Krakowie.

1) Zagadnienie badawcze oraz struktura pracy

Autor recenzowanej rozprawy doktorskiej podejmuje ciekawe zagadnienie znaczenia oraz wzajemnych relacji wiary i cierpienia rozumianych jako łaska (dar) w nauczaniu Apostoła Pawła w świetle Listu do Filipian. Tytuł rozprawy nawiązuje wprost do słów: „Wam bowiem z łaski dane jest dla Chrystusa: nie tylko w Niego wierzyć, ale i dla Niego cierpieć” (Flp 1,29). Problematyka ta nie tylko jest ważna ze względu na teologię Pawłową, ale wydaje się być także bardzo aktualna egzystencjalnie, gdyż cierpienie stanowi niemal nieunikniony element życia człowieka i stawia przed nim ważne pytania (niekiedy nawet wątpliwości), które w większym lub mniejszym stopniu dotyczą także rzeczywistości przeżywanej wiary. Proponowane zatem rozważania mają nie tylko przynieść teoretyczną refleksję, dotyczącą znaczenia wiary i cierpienia, ale „mogą pomóc czytelnikowi w zrozumieniu zależności między wiarą a cierpieniem, wpływu wiary na przeżywanie cierpienia i odwrotnie, wpływu cierpienia na dojrzewanie wiary” (s. 3). Jako punkt wyjścia Autor stawia kilka pytań badawczych: „jak Paweł rozumie wiarę i cierpienie? Jaki wpływ ma wiara na przeżywanie cierpienia i jak cierpienie wpływa na przeżywanie wiary? Jak wiara przemienia cierpienie i w jaki sposób cierpienie przemienia wiarę? Jaka jest między nimi relacja? W jaki sposób obydwa doświadczenia mogą być rozumiane jako łaska Chrystusa?” (s. 14).

Aby zrealizować wyznaczone cele badawcze Doktorant proponuje następującą strukturę dysertacji: po stronie tytułowej, spisie treści (s. 1-7), wykazie skrótów (s. 9-12): wstęp (s. 13-18); rozdział I „Problematyka historyczno-literacka Listu do Filipian” (s. 19-69), który składa się z 2 paragrafów; rozdział II „Teologia Listu do Filipian” (s. 71-99), zawierający także 2 paragrafy; rozdział III „Delimitacja i segmentacja tekstów do analizy” (s. 101-115), mający 5 paragrafów; rozdział IV „Dziękczynienie za udział adresatów w łasce danej Apostołowi (Flp 1,3-11)” (s. 117-157), posiadający 3 paragrafy; rozdział V „Radość Pawła z powodu korzyści z jego cierpienia dla szerzenia Ewangelii (Flp 1,12-26)” (s. 159-221), złożony z 6 paragrafów; rozdział VI „Walczyć wspólnie o wiarę i cierpieć dla Chrystusa (Flp 1,27-30)” (s. 223-248), mający 2 paragrafy; rozdział VII „Wiara i cierpienie drogą do pełni zmartwychwstania (Flp 3,7-11)” (s. 249-275) z 2 paragrafami; rozdział VIII „Gotowość do znoszenia cierpienia i przyście z pomocą w ucisku (Flp 4,11-16)” (s. 277-299), posiadający także 2 paragrafy; zakończenie (s. 301-305) oraz bibliografia (s. 307-324).

2) Ocena merytoryczna rozprawy

Recenzowaną rozprawę otwiera „Wstęp” (s. 13-18), w którym Doktorant najpierw wyjaśnia motywy podjęcia zagadnienia oraz precyzuje cele badawcze swojej pracy. Od początku czytelnik zostaje zatem poinformowany, na jakie pytania ma zamiar odpowiedzieć przygotowana dysertacja. Po sformułowaniu zagadnień badawczych, które ogniskują się wokół trzech zasadniczych kwestii: 1) znaczenia wiary; 2) rozumienia cierpienia; 3) wzajemnych relacji między tymi dwoma rzeczywistościami ludzkiego życia, Autor wyjaśnia motywy wybrania z bogatej spuścizny literackiej Pawła Listu do Filipian jako źródła, w świetle którego postara się udzielić odpowiedzi na postawione wcześniej pytania.

Następnie ks. Białoń syntetycznie opisuje stan dotychczasowych badań, udokumentowany odpowiednimi odniesieniami bibliograficznymi. Charakteryzując krótko publikacje Lohmeyera, Windischa, Michaelisa, Oakesa, Jankowskiego, Bloomquista, Doktorant stwierdza, że „jak dotąd nie doczekała się poważnej analizy relacja pomiędzy wiarą a cierpieniem w kontekście łaski w Liście do Filipian, która akcentowałaby w jakiś szczególny sposób ten temat” (s. 15). Szkoda, że w prezentacji dotychczasowego stanu badań (jak i w bibliografii wykorzystanej w pracy) nie zostały uwzględnione także inne polskie opracowania, np. E.J. Jeziarska, *Pawłowa odpowiedź na pytanie „dlaczego cierpienie”*. *Rozważanie w kontekście listu apostołowego „Salvifici doloris”*, [w:] *Miłość i cierpienie. Misterium Boga i nadzieja człowieka*, red. J. Malski, I. Rutkowska, Głogów 2010, s. 109-116; E.J. Jeziarska, *Radość i cierpienie w życiu wierzącego. Pouczenia św. Pawła o krzyżu i radości*, [w:] *Zbawienie przez miłosierdzie i prawdę. Księga pamiątkowa ku czci J.E. Ks. Bpa prof. dra hab. Ignacego Deca z okazji 65-lecia urodzin, 40-lecia kapłaństwa i 5-lecia sakry biskupiej*, red. J. Michalewski, Świdnica 2009, s. 229-237; P. Podeszwa, „*Dostąpiliście łaski ze względu na Chrystusa, aby nie tylko w Niego wierzyć, lecz także dla Niego cierpieć*” (Flp 1,29). *Sens cierpienia według Pawła z Tarsu*, „Zeszyty Naukowe Centrum Badań im. Edyty Stein” 21/22(2019), s. 133-147.

W dalszej części „Wstępu” Autor określa zakres materiału z Listu do Filipian. Jak sam stwierdza: „przedmiotem materialnym niniejszej pracy będą te fragmenty Listu do Filipian, w których Paweł pisze o wierze i cierpieniu w kontekście Bożego działania. Wybrane one zostały

na postawie występujących w nich terminów odnoszących się do wiary (wiara, Ewangelia) oraz cierpienia (cierpienie, kajdany)” (s. 16). Posługując się przyjętym kryterium terminologicznym wyróżnia pięć fragmentów: 1) Flp 1,3–11, który mówi o udziale adresatów w łasce Apostoła, zarówno w szerzeniu Ewangelii i jej obronie, jak i w przyjęciu kajdan (terminy: łaska, Ewangelia, kajdany); 2) Flp 1,12–26, gdzie Paweł pisze o korzyściach, jakie przynoszą jego kajdany dla głoszenia Ewangelii (terminy: Ewangelia, głoszenie Chrystusa, głoszenie Słowa Bożego, kajdany); 3) Flp 1,27–30, ukazujący walkę o wiarę i życie godne Ewangelii Chrystusowej oraz związane z nią cierpienie (łaska, wiara, Ewangelia, cierpienie, walka); 4) Flp 3,7–11, gdzie Apostoł przedstawia wiarę i cierpienie jako drogę do pełni zmartwychwstania (terminy: wiara, cierpienie); 5) Flp 4,11–16, gdzie Paweł wyraża swoją gotowość do znoszenia cierpienia, dzięki pomocy Chrystusa oraz dziękuje Filipianom za ich udział w jego cierpieniu przez wsparcie, którego mu udzielają od początku głoszenia Ewangelii na ich terenie (terminy: Ewangelia, cierpienie). Przyjęte założenia są poprawne.

Ostatnia część „Wstępu” została poświęcona syntetycznej prezentacji struktury rozprawy oraz zawartości kolejnych rozdziałów dysertacji oraz jej zakończenia.

„Wstęp” recenzowanej rozprawy został napisany jasno i logicznie. Zawiera prawie wszystkie niezbędne elementy: uzasadnienie wyboru tematu, określenie zagadnień badawczych, omówienie *status quaestionis*, ustalenie zakresu materiału źródłowego, zwięzłą, ale jednocześnie wystarczającą, prezentację struktury pracy wraz z zawartością poszczególnych rozdziałów. Zabrakło mi jednak jednego ważnego elementu, który powinien znaleźć się we wstępie do pracy o charakterze naukowym, a mianowicie precyzyjnego określenia oraz choćby krótkiego opisu zastosowanych metod badawczych. Jedyne na s. 18 znajdziemy pewne uwagi, odnoszące się do analizy egzegetycznej zastosowanej „w sposób kompleksowy” w rozdziałach od czwartego do ósmego. Nie jest dla mnie zbyt jasne wyrażenie „z uwzględnieniem odniesień intertekstualnych do pism Pawła”, wydaje się ono mało precyzyjne. Autor pisze także, że „Szczegółowa analiza ukierunkowana będzie na właściwy przedmiot niniejszej pracy, czyli rozumienie przez Pawła wiary i cierpienia, związku tych dwóch rzeczywistości i ich wzajemnych zależności. Temu służy zastosowanie przez Apostoła elementów retoryki antycznej (grecko-rzymskiej) i hebrajskiej, które będziemy starali się uchwycić i odnaleźć ich znaczenie dla zrozumienia dzieła Apostoła i badanego przez nas tematu” (s. 18). Czy oznacza to zastosowanie metody retorycznej?

Pierwsze dwa rozdziały dysertacji mają charakter wprowadzający i zostały poświęcone kwestiom historycznym, literackim oraz teologii Listu do Filipian. Rozdział pierwszy składa się z dwóch paragrafów: pierwszy zawiera omówienie historyczno-literackiego kontekstu, w którym Apostoł Paweł pisał swoje listy (epistolografia starożytna, wykształcenie i osobowość Apostoła oraz retoryka stosowana w budowaniu perswazyjnych wypowiedzi w świecie helleńsko-rzymskim, jak i w kulturze judaistycznej). W kolejnym paragrafie Autor przedstawia zagadnienia literackie Listu do Filipian (autorstwo, integralność pisma, struktura literacka, epistolarna, retoryczna, chiastyczna, analiza porównawcza różnych ujęć struktury Flp). Na początku rozdziału Autor zapowiada, że „trzeci paragraf (I.3) poświęcimy ukazaniu modeli struktur argumentacji w Liście świętego Pawła na tle dotychczasowych badań i analiz oraz wyciągnięciu wniosków z tego zestawienia” (s. 19). Jednak trzeciego paragrafu nie ma w rozdziale pierwszym. Być może jest to ślad pierwotnej struktury pierwszego rozdziału, który w ostatecznej redakcji został skrócony do dwóch paragrafów, a materiał z pierwotnie trzeciego

paragrafu umieszczony jest w ostatni punkcie drugiego paragrafu (I.2.7 „Analiza porównawcza różnych ujęć struktury Listu do Filipian”). Rozdział pierwszy został napisany poprawnie, zasadniczo ma charakter referujący, opiera się jednak na aktualnym stanie badań i stanowi niezbędny wstęp do kwestii podejmowanych w dalszej części rozprawy.

Rozdział II poświęcony został teologii Listu. Pierwszy paragraf jest syntetycznym przedstawieniem głównych tematów teologicznych Flp (chrystologia, eklezjologia), natomiast w drugim zostały omówione kluczowe terminy dla tematu pracy (πίστις, εὐαγγέλιον, πάθημα, θλιψις, δεσμός, ἄγων, χάρις) w kontekście całego *Corpus Paulinum*. Zaproponowane refleksje są poprawne, choć zadają sobie pytanie, czy w odpowiednim miejscu pracy. Z jednej strony rozumiem intencję Doktoranta, aby wprowadzić czytelnika rozprawy w fundamentalne kwestie chrystologiczne i eklezjologiczne Listu do Filipian, jak również wyjaśnić zasadnicze dla rozprawy terminy greckie używane przez Pawła. Jednak czy nie byłoby ciekawsze i bardziej „twórcze” ukazanie co analizowane fragmenty z Flp wnoszą do całości teologicznego myślenia Apostoła Pawła o wierze i cierpieniu oraz zachodzących relacjach między tymi dwoma rzeczywistościami? Przy taki założeniu refleksja teologiczna powinna znaleźć się raczej na końcu rozprawy po analizach egzegetycznych wybranych fragmentów z Flp.

Trzeci rozdział jest dedykowany delimitacji i segmentacji wybranych tekstów do analizy. Delimitacja, mająca na celu ustalenie granic badanych fragmentów bierze pod uwagę treść oraz kompozycję tekstu. Zaproponowana segmentacja poszczególnych passusów pozwala na wyodrębnienie mniejszych jednostek tematycznych wewnątrz badanych części Listu. Jak zauważa Doktorant „ich ustalenie będzie polegać na podziale tekstu z uwzględnieniem zmian semantycznych i syntaktycznych” (s. 18). Przyjęte założenia metodologiczne są jak najbardziej poprawne, a konsekwentnie zastosowane pozwoliły na wyodrębnienie pięciu fragmentów, zawierających odniesienia do wiary i cierpienia. Także tutaj można by postawić pytanie: czy nie byłoby lepiej omówić delimitację, a zwłaszcza segmentację poszczególnych fragmentów, na początku każdego rozdziału egzegetycznego im poświęconego? Wtedy można by uniknąć pewnych powtórzeń, a przedstawione treści odznaczałyby się większą spójnością. Oczywiście zaproponowane przez Doktoranta rozwiązanie jest do przyjęcia.

Kolejne rozdziały od czwartego do ósmego stanowią zasadniczą część pracy, gdyż zawierają egzegezę wyodrębnionych wcześniej passusów: rozdział IV „Dziękczynienie za udział adresatów w łasce danej Apostołowi (Flp 1,3-11)”; rozdział V „Radość Pawła z powodu korzyści z jego cierpienia dla szerzenia Ewangelii (Flp 1,12-26); rozdział VI „Walczyć wspólnie o wiarę i cierpieć dla Chrystusa (Flp 1,27-30)”; rozdział VII „Wiara i cierpienie drogą do pełni zmartwychwstania (Flp 3,7-11); rozdział VIII „Gotowość do znoszenia cierpienia i przyjście z pomocą w ucisku (Flp 4,11-16)”. Rozdziały te zostały zredagowane poprawnie i z konsekwentnym rygorem metodologicznym, z zachowaniem delimitacji, a zwłaszcza segmentacji, zaproponowanej w rozdziale trzecim rozprawy. Autor prowadzi analizę egzegetyczną poszczególnych wyrażen greckich, a przedstawione w rozprawie wyjaśnienia są poprawne. Bazują na analizie lingwistycznej (morfologia i syntaksa) oraz semantycznej, uwzględniającej perspektywę intertekstualną oraz intratekstualną. Doktorant wykorzystuje słowniki, leksykony biblijne oraz komentarze i opracowania, do których poprawnie odsyła czytelnika w przypisach. Warto także docenić, że na końcu każdego rozdziału znajduje się krótkie podsumowanie, zbierające najważniejsze wnioski z analizowanego tekstu biblijnego.

Badane fragmenty z Listu do Filipian przyniosły odpowiedź na postawione na początku rozprawy pytania badawcze o rozumienie oraz znaczenie wiary i cierpienia w życiu chrześcijanina. Jak słusznie zauważa Doktorant, „W Liście do Filipian Paweł wskazuje bardzo wyraźnie, że wiara i cierpienie nie pozostają bez wpływu na siebie nawzajem” [...]. Paweł pokazuje, że wiara ma bardzo ważny wpływ na cierpienie, sposób jego przyjmowania i przeżywania: nadaje cierpieniu sens; uczy patrzeć na cierpienie przez pryzmat przyszłych owoców; skupia na Chrystusie; łączy cierpienia chrześcijanina z męką Chrystusa, przez co łagodzi poczucie krzywdy; ułatwia przyjęcie niezasłużonego cierpienia oraz pozwala zachować wewnętrzną radość. Apostoł zauważa również wpływ doświadczenia cierpienia na postawę wiary człowieka. Cierpienie weryfikuje i oczyszcza wiarę, ponieważ sposób przyjmowania cierpienia i reagowania na nie wskazuje, czy wierzący w ogóle należą do Chrystusa (1,27); pozwala Pawłowi doświadczyć, że umocniony przez Chrystusa potrafi wszystko znieść; prowokuje do modlitwy; inspirowanie do pomocy potrzebującemu Apostołowi, wzmaga troskę Filipian o niego; czyni ich szczególnie bliskimi; stanowi świadectwo umacniające wiarę innych chrześcijan, a także jest sposobem ewangelizacji pogan” (s. 303). Warto także podkreślić, że jak wynika z treści recenzowanej dysertacji, takie rozumienie wiary i cierpienia oraz ich wzajemnej relacji jest owocem nie tylko jakiejś teoretycznej refleksji Apostoła Pawła o tych egzystencjalnych rzeczywistościach, ale wynika przede wszystkim z jego osobistego doświadczenia spotkania z Chrystusem oraz cierpień, które były konsekwencją przyjętej wiary chrześcijańskiej oraz potwierdzeniem, że Apostoł ma udział w zbawczych skutkach cierpienia samego Jezusa. Warto także wspomnieć, że wielu autorów analizujących myśl Apostoła Pawła, stawia pytanie o właściwe ramy interpretacyjne Pawłowego nauczania o cierpieniu i jego sensie. Niektórzy komentatorzy twierdzą, że są to grecko-rzymskie rozprawy moralne i filozoficzne, zwłaszcza stoików. W tym kontekście Paweł miałby zamiar przedstawić siebie jako idealnego mędrca i filozofa, którego cnoty zostają dowiedzione wytrwałością charakteru pośród cierpień. Inni mówią, że chodzi raczej o tradycje o cierpieniach sprawiedliwych w Starym Testamencie z wpływami żydowskiej literatury apokaliptycznej; zwłaszcza o cierpieniach Sprawiedliwego – Chrystusa. Celem Pawła byłoby przedstawienie siebie jako cierpiącego na wzór sprawiedliwych Starego Testamentu, a nawet samego Chrystusa, jako jednego z tych, którzy potwierdzili swoją wiarę przez wytrwałość pośród przeciwności (M. B. Thompson, *Cierpienie*, [w:] *Słownik teologii św. Pawła*, red. G.F. Hawthorne, R.P. Martin, D.G. Reid, Warszawa 2010, s. 135-136). Choć nie można zaprzeczyć, że Apostoł Paweł był człowiekiem obu światów i czerpał z tradycji żydowskich i greckich, to jednak recenzowana dysertacja jeszcze raz wymownie potwierdza, że przekonania i nauczanie Pawła o wierze, cierpieniu i ich wzajemnych relacjach były kształtowane przede wszystkim przez jego wiarę w Jezusa Chrystusa, ukrzyżowanego i zmartwychwstałego. Cierpienia i trudy znośzone z wytrwałością i cierpliwością potwierdzają nierozdzielność przynależność chrześcijanina do Chrystusa oraz zanurzenie (udział) w Jego misterium paschalnym. Tym samym są swoistego rodzaju „przeznaczeniem” i „przywilejem” wyznawców Chrystusa. W ten sposób recenzowana dysertacja nie tylko uzupełnia pewną lukę w opracowaniach, odnoszących się do wiary i cierpienia w świetle teologii Pawłowej, a zwłaszcza Listu do Filipian, ale jest także przyczynkiem do pogłębionej refleksji nad tajemnicą wiary i cierpienia w życiu współczesnych wyznawców Chrystusa.

„Zakończenie” pracy w sposób syntetyczny, a jednocześnie jasny i rzeczowy, zbiera rezultaty osiągniętych badań w poszczególnych rozdziałach dysertacji. Szkoda, że Autor nie zamieścił także streszczenia w języku obcym (np. angielskim), co jest bardzo ważne, zwłaszcza w przypadku publikacji, gdyż daje możliwość zapoznania się także w osiągnięciami polskiej bibliistyki nieznaną naszym ojczystego języka.

3) Ocena formalna pracy

Recenzowana rozprawa posiada zasadniczo logiczną i spójną strukturę, choć, jak to zaznaczyłem wcześniej, można by stawiać pytanie o zasadność miejsca rozdziału drugiego i trzeciego. Na uznanie zasługuje fakt, iż każdy rozdział poprzedzony jest krótkim wstępem, gdzie Piszący informuje czytelnika o swoich zamiarach badawczych oraz najważniejszych elementach struktury poszczególnych rozdziałów rozprawy. Każdy rozdział o charakterze egzegetycznym (czwarty do ósmego) posiada także konkluzje, które w syntetyczny sposób zbierają wyniki dotychczasowych badań, co znacznie ułatwia czytelnikowi poruszanie się w analizowanym materiale i wnioskach z nich płynących.

Przypisy zostały sporządzone rzetelnie i konsekwentnie. Autor poprawnie stosuje zapis skrócony dla wcześniej cytowanych pozycji. Zarówno przypisy, jak i bibliografia końcowa, wymownie świadczą, że Doktorant wykorzystał dość bogatą literaturę, także obcojęzyczną. Cytuje bardzo wiele poważnych opracowań, komentarzy i artykułów, które podejmują wprost lub pośrednio kwestie literackie i teologiczne omawianych zagadnień egzegetycznych i teologicznych. Czasami w przypisach Autor przytacza dłuższe fragmenty w językach oryginalnych (np. p. 456, 480, 484), które należałoby raczej przełożyć na język rozprawy. Cytowanie w oryginale ma sens tylko wtedy, kiedy w tekście pojawia się jakieś wyrażenie, które trudno jednoznacznie oddać w tłumaczeniu.

Rozprawa została napisana poprawnym językiem, komunikatywnym i zrozumiałym, także dla czytelnika, który nie jest bibliistą czy teologiem, co jest istotne w przypadku publikacji. Styl pracy jest zasadniczo poprawny, choć zdarzają się pewne powtórzenia, które należałoby wyeliminować (np. s. 21: „W przypadku korespondencji bardziej oficjalnej język **stawał się** coraz bardziej rozważny, ukazujący większy dystans między nadawcą a adresatem, który był wyrazem szacunku. Kiedy z czasem listy **stawały się** również wyrazami artystycznego przekazu, język **stawał się** bardziej wyszukany i stylizowany zgodnie z zdolnościami i założeniami autora”). Należałoby także zwrócić uwagę na konsekwencję niektórych zapisów: święty Paweł czy Święty Paweł; list do Filipian czy List do Filipian, itd.

Także szata graficzna jest bardzo staranna i nie budzi zastrzeżeń. Znalazłem nieliczne tak zwane „literówki” (np. przypis 14 zamiast „Dziejach” jest „Dzielach”). Jestem przekonany, że przy ewentualnej publikacji pracy uważna korekta autorska i redaktorska wyeliminuje te w sumie nieliczne błędy.

4) Proponowane zagadnienia do dyskusji

Pierwsze zagadnienie:

Autor cytuje Rz 1,1 (s. 126). Paweł nazywa tam siebie „przeznaczonym do głoszenia Ewangelii”, tak brzmi zaproponowany przekład. W tekście oryginalnym czytamy: ἀφορισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ. W świetle prowadzonych analiz tekstów z Flp oraz teologii Pawłowej jak poprawnie należałoby zinterpretować to wyrażenie? Czy chodzi tylko o głoszenie Ewangelii, jak sugeruje przekład Biblii Tysiąclecia i Biblii Paulistów? Co oznacza dalsza informacja, że Ewangelia została προεπηγγεῖλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις (1,2)?

Drugie zagadnienie:

Doktorant stwierdza: „Autor Dziejów Apostolskich, pisząc o nawróceniu Lidii, inicjatywę przemiany przypisuje Panu (Κύριος), który „otworzył jej serce” (διήνοιξε τὴν καρδίαν). Wraz z wiarą w Chrystusa przyjęła chrzest z całym swoim domem i zaproponowała Pawłowi oraz jego towarzyszom zamieszkanie u siebie w domu (16,15). Prawdopodobnie Paweł, wspominając początki głoszenia Ewangelii w Filipi (Flp 1,5b), ma na myśli tą otwartość i gościnność, z którą spotkał się w domu Lidii” (s. 127).

Jakie było znaczenie „otwartości i gościnności” dla dzieła ewangelizacyjnego pierwotnego Kościoła? Proszę wskazać inne reprezentatywne teksty z Nowego Testamentu, które wprost podejmują to zagadnienie.

5) Konkluzja z wnioskiem do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi ważny wkład naukowy w badania literackie i teologiczne Listu do Filipian oraz myśli Apostoła Narodów. Dysertacja zasługuje na pozytywną ocenę, zarówno za wybór tematu, jak i za przyjęty sposób badania zagadnienia oraz konsekwentną realizację. Prowadzone analizy egzegetyczne i teologiczne, liczne odsyłacze do literatury fachowej oraz formułowanie komplementarnych wniosków egzegetycznych i teologicznych prowadzą do przekonania, że Doktorant dobrze opanował warsztat biblisty. Jestem przekonany, że przedstawiona rozprawa, zarówno pod względem merytorycznym jak i też formalnym, spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim przez obowiązującą ustawę o stopniach naukowych i dlatego wnioskuję do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o podjęcie dalszych etapów przewodu doktorskiego ks. mgra lic. Tomasza Białonia.

ks. Paweł Podczus

Poznań, dnia 25 kwietnia 2022 r.